

”Vi måste lära oss att leva tätt

EN AV VÄRLDENS MEST
INFLYTelserIKA
SAMHÄLLSTEORETIKER

Zygmunt Bauman

HAR GÅTT BORT.
I EN SISTA INTERVJU
MED MODERN FILOSOFIS
STAFFAN ENG
TALADE HAN OM MODERNITETENS
AVIGSIDOR OCH FLYKTING-
KRISEN I EUROPA. ↘

tillsammans”

av STAFFAN ENG

[foto: SAMUEL SÁNCHEZ/EL PAIS]

D

EN STORA NÖJESLOKALEN på Berns i Stockholm är fullsatt. Stämningen är lika förväntansfull som inför en rockstjärnas entré. Men det som väntar är inte någon konsert; det är ett seminarium om kosmopolitism, arrangerat av föreningen Judisk kultur i Sverige i samarbete med Dagens Nyheter.

Anledningen till den enorma publiktillströmningen är den polsk-brittiske sociologen Zygmunt Bauman, som möts av rungande applåder när han träder ut på scenen. Han är nittio år och nästan döv, och när han talar på sitt karakteristiskt eftertänksamma sätt sitter publiken som trollbunden.

Zygmunt Bauman fick sitt stora genombrott i slutet av

1980-talet med boken *Auschwitz och det moderna samhället*. Där driver han tesen att förintelsen inte var något tillfälligt återfall i barbari utan tvärtom en konsekvens av modernitetens rationella ordningsskapande. Då hade han bara ett år kvar till pensionen från sin professur vid universitetet i Leeds.

Sedan dess har han fortsatt att skriva böcker i rasande takt, som alla kretsar kring modernitetens avsigidor och dess övergång i ett ”flytande” globaliserat konsumtionssamhälle, där ingenting längre kan tas för givet. Det har inte bara gjort honom till en viktig inspirationskälla för den globala rättviserörelsen utan också till en av världens mest inflytelserika samhällsteoretiker.

Förra året kom han ut med boken *Strangers at our door*, som handlar om främlingsfientlighet och högerpopulism under den pågående migrationskrisen i Europa. Det är om den han talar när jag träffar honom.

Utgångspunkten är som vanligt det moderna samhället. Zygmunt Bauman menar att moderniteten ”specialiserar sig på att producera överflödiga människor”, vilket har bidragit till att skapa de migrationsrörelser som vi ser i dag. Detta sker på två sätt. Det ena har att göra med modernitetens förkärlek för ordningsskapande.

– När man bygger en ordning, så skapar man också människor som inte passar in i den. De kan inte göra sig hemmastadda där, utan måste flytta någon annanstans för att kunna försörja sig

”När man bygger en ordning så skapar man också människor som inte passar in”

och undgå förföljelse och förödmjukelse, säger han.

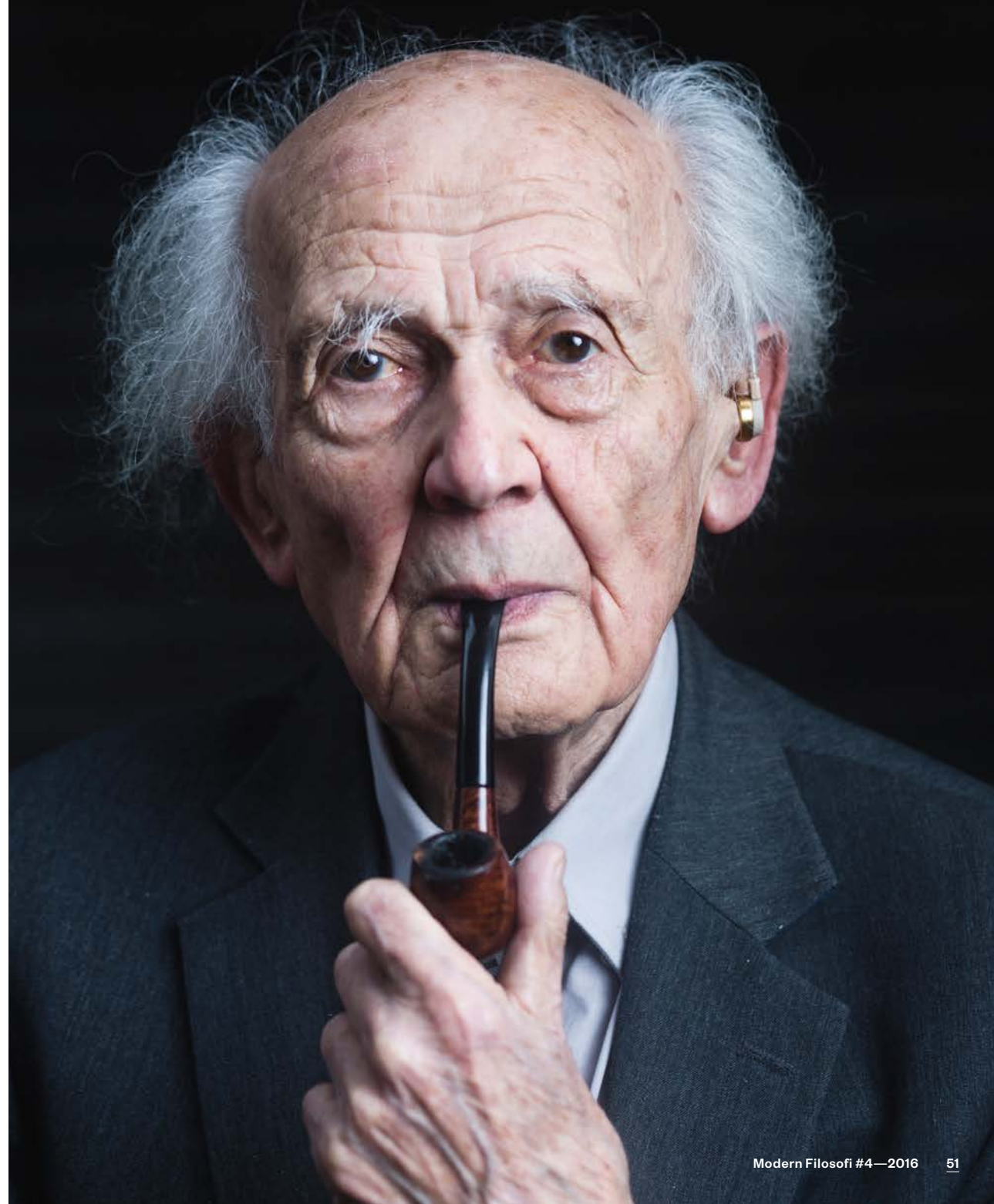
Det andra sättet är enligt Zygmunt Bauman det moderna ekonomiska framstegstänkandet, som innebär att produktionen sker med hjälp av allt färre människor till en allt lägre kostnad. Det får till följd att stora grupper får sin traditionella försörjning undanryckt av nya, mer kostnadseffektiva produktionssätt.

– En miljon svenskar emigrerade till Amerika på 1800-talet, var och en för att bygga upp sitt liv på nytt, eftersom bland annat landets modernisering hade försvårat detta. Samma sak hände i Italien, Spanien, Tyskland och till och med Ryssland. Överallt uppstod det överflödiga människor i moderniseringsens spår.

Europa hade, till skillnad från dagens utvecklingsländer, privilegiet att moderniserades före resten av världen. Det innebar enligt Zygmunt Bauman att överskottet av människor kunde användas till att skapa kolonialarméer och befolka nya kontinenter. Den möjligheten har inte de delar av världen som genomgår en liknande process i dag.

– Nu har migrationen vänt: imperiet slår tillbaka. Men migranterna från dessa länder bildar inte längre koloniala arméer, eftersom det är omöjligt under nuvarande förhållanden. I stället har migrationen blivit individuell.

ZYGMUNT BAUMAN MENAR att den strömmen av migranter är lika omöjlig att stoppa som havets vågor och kommer

att fortsätta ända tills levnadsstandarden mellan fattiga och rika länder har jämnats ut – något som förmodligen ligger långt fram i tiden.

Därtill kommer de senaste årens våg av flyktingar från ”fallna stater” i Mellanöstern, Asien och Afrika, som han till stor del betraktar som ett resultat av den globala vapenhandeln och misslyckade västerländska krigsinsatser i Irak och Afghanistan.

I en tid när det inte finns några nya kontinenter kvar att befolka har vi alltså, enligt Zygmunt Bauman, inget annat val än att lära oss leva tätt tillsammans – i fred och solidaritet – med främlingar, vars åsikter och preferenser vi kanske inte delar. Han tror att den utmaningen är så viktig att människans överlevnad kan hänga på det.

I stället ser vi hur främlingsfientligheten breder ut sig i Europa. Zygmunt Bauman tror inte att det beror på oro för immigrationens ekonomiska konsekvenser, eftersom de sjunkande födelsetalen gör att Europa tvärtom är beroende av en stor utomeuropeisk invandring för att kunna upprätthålla sin nuvarande levnadsstandard.

ISTÄLLET SPÅRAR han orsaken till subtila psykologiska mekanismer, som inte bara har att göra med människans tidlösa skräck för det främmande och oförutsägbara, utan också med två tidsbundna företeelser.

Den första kan illustreras med den klassiska fa-

ZYGMUNT BAUMAN
Uppväxt: **Född år 1925 i Poznań, Polen. Familjen, som var icke-praktiserande judar, flydde undan nazisterna till Sovjetunionen år 1939. Död i hemmet i Leeds 9/1 år.**

Karriär: **Studerade sociologi och filosofi på universitetet i Warszawa efter kriget. I landsflykt igen i samband med en politisk utrensning år 1968, först till Israel och sedan till Storbritannien, där han var professor vid University of Leeds i nästan tjugo år.**
Verk: **Hans mest kända böcker i översättning är *Auschwitz och det moderna samhället*, *Postmodern etik och Konsumtionsliv*. Nya boken *Retrotopia* kommer ut postumt.**

beln om hararna och grodorna av den grekiske diktaren Aisopos. Där är hararna räddast av alla djur och lägger benen på ryggen så snart de hör något annat djur närma sig. Så en dag kommer de till en damm full med grodor, som till deras stora

”De känner sig förödmjukade eftersom de inte lever upp till den europeiska självbilden”

förvåning visar sig vara ännu räddare än de själva.

– Det är ett befriande ögonblick för hararna, säger Zygmunt Bauman. Fram till dess har de levt på botten av djursamhället. Så plötsligt upptäcker de att det under dem finns en ännu djupare botten, vilket på något sätt återupprättar deras sårade självkänsla. Det intressanta är att det från och med nu blir hararnas käraste tidsfördriv att skrämna och förfölja grodorna.

Han jämför med den vita underklassen i den amerikanska södern på 1800-talet, som av plantageägarna föraktfullt kallades för *white trash*. När slavarna frigavs efter det amerikanska inbördeskriget, flyttade de in i samma bostadsområden som de fattiga vita. För de sistnämnda kom det enligt Zygmunt Bauman som en skänk från ovan.

– Det var deras enda möjlighet att återupprätta sin stukade självkänsla. ”Vi befinner oss i en väldigt dålig situation, men de har en annan hudfärg, så de tillhör inte den vita rasen. Vår huds vithet förenar oss inte med det där avskummet, utan med den vita överklassen.”

ZYGMUNT BAUMAN menar att det var dessa människor som utgjorde den sociala basen för rasåtskillnadslagarna, de så kallade Jim Crow-lagarna, som var i bruk i USA ända fram till mitten av 1900-talet. Det var också de människorna som ivrigast deltog i förföljelser och lynchningar.

I dag befarar han att vi ser samma reaktion i Europa på den nya vågen av immigranter, eftersom det finns gott om människor i alla europeiska länder som

inte riktigt har hängt med när inkomsterna och levnadsstandarden har stigit.

– Det är de som har blivit kvarlämnade. Som känner sig förödmjukade och sårade, eftersom de inte lever upp till den europeiska självbilden. Ingen vill hamna i en sådan förödmjukande situation.

DEN ANDRA TIDSBUNDNA företeelsen är det som den brittiske ekonomen Guy Standing kallar för ”prekariatet”. Det är en del av medelklassen som på grund av den nya globaliserade ekonomin knappt vet om de kommer att ha kvar sina jobb nästa dag till följd av företagsköp, strukturrationaliseringar, nedskärningar och *outsourcing*.

– I stället för en medelklass som fram till helt nyligen var den grupp i samhället som hade störst självförtroende, så har vi fått ett prekariat som ständigt oroar sig för hur stabil, varaktig och förutsägbar deras position i samhället är. De kan förlora den när som helst.

Prekariatets situation är desto mer prekär som Europa fortfarande inte har återhämtat sig från det senaste decenniets ekonomiska kriser. Det medför, enligt Zygmunt Bauman, att vi för första gången sedan andra världskriget har fått en hel generation unga människor som inte kan ta det för givet att de kommer att få det lika bra som sina föräldrar.

– De har jobbat hårt och tagit sig över utbildningssystemets alla hinder, och så plötsligt befinner de sig i en situation där de inte kan få de jobb som de har drömt om och är kvalificerade för.

I det läget kommer det till Europa en ny sorts immigranter från Syrien, Libyen, Irak och Somalia: inte fattiga människor,

”Flyktingarna förkroppsligar vår egen mardröm som kan bli sann”

utan flyktingar som fram till i går hade hus och egendom, kanske till och med lönsamma verkstäder och fabriker.

Zygmunt Bauman menar att det har fungerat som en påminnelse för prekariatet om deras egen otrygga situation: den avskydda globaliseringen, som gör att deras öde vilar i händerna på starka internationella krafter som ingen kan komma åt och som konspirerar mot deras säkerhet.

– Dessa flyktingar var inte hemlösa, fattiga, förföljda eller berövade sina rättigheter i sina hemländer, och titta vad som har hänt med dem nu! De förkroppsligar vår egen mardröm som faktiskt kan bli sann. Och ingen tycker som bekant om den som kommer med dåliga nyheter.

Zygmunt Bauman citerar

Se Zygmunt Bauman tala på Berns på UR.se

den tyske dramatikern Bertold Brecht, som på 1930-talet skrev att flyktingar är ”budbärare som kommer med dåliga nyheter”. Den gången som nyheterna från andra europeiska länder, som just hade fallit offer för de nya totalitära systemen.

– Jag säger inte att det här är en fullt utvecklad tanke som vi har i våra medvetanden, men blotta åsynen av sådana budbärare är väldigt obehaglig. Vi avskyr dem instinktivt.

I *Strangers at our door* beskriver Zygmunt Bauman hur de nationella politikerna underblåser väljarnas oro för att själva framstå som handlingskraftiga beskyddare i en situation när de har blivit alltmer maktlösa till följd av den ekonomiska maktens globalisering.

Genom att klassa migrationen som en fråga om nationell säkerhet befriar de dessutom sina väljare från moraliska skrupler, för vem behöver väl förbarma sig över en potentiell terrorist?

Det är inte någon munter läsning precis. Finns det då inte någon väg ut? Zygmunt Baumans vanliga svar på sådana frågor är att han inte är någon profet. Men i boken skisserar han faktiskt en möjlig lösning: mötet mellan människor, det vill säga en öppen och samarbetsinriktad dialog som leder till ömsesidig förståelse mellan olika grupper.

Eller som Zygmunt Bauman avslutade sitt föredrag på Berns:

– I dag har vi ett skriande behov av att skapa koalitioner som inte är militära eller ekonomiska, utan kulturella, bildande, filo-sofiska och religiösa. Låt oss beväpna våra folk med en kultur av dialog och möten. Amen.

Staffan Eng är frilansjournalist.